

بررسی تاثیر روش سقراطی بر میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

غلامرضا کاظمی

کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش تعلیم و تربیت اسلامی ، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

Kazmy9210@gmail.com

۰۹۱۵۳۳۳۶۴۰۶

چکیده:

امروزه تعلیم و تربیت یکی از مهمترین و اساسی ترین ارکان توسعه هر جامعه است و کشورها درصد قابل توجهی از درآمد ملی خود را به این امر اختصاص می دهند . پیشرفت تحصیلی از جمله موضوعات مهم و مورد توجه در موقعیت های تعلیم و تربیتی است که از عوامل مختلف اثر می پذیرد . از جمله این عوامل موثر روش تدریس معلم در دوران تحصیل است . پژوهش حاضر با هدف بررسی تاثیر روش سقراطی بر میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و به روش توصیفی – تحلیلی انجام شده است . نتایج نشان می دهد روش گفت و شنود سقراطی یکی از روش های موثر آموزش است که شواهد پژوهشی مستحکمی در حمایت از تاثیرات مثبت آن بر بهبود یادگیری و مهارت های تفکر دانش آموزان وجود دارد. پرسش ها می توانند به عنوان ابزاری برای فعال سازی تفکر و تحلیل دانش آموزان مورد استفاده قرار بگیرند. با ارائه پرسش های مناسب، دانش آموزان به دنبال تحلیل و پاسخ دادن به آن ها می روند و این باعث می شود تا مفاهیم درسی برای آن ها قابل فهم تر بوده و همچنین باعث می شوند دانش آموزان در مورد مفاهیم درسی عمیق تر فکر کنند و به یادگیری بهتر و پایدارتر دست یابند.

واژگان کلیدی: روش تدریس سقراطی ، پرسش و پاسخ ، یادگیری ، دانش آموزان ، معلمان

مقدمه

رشد و موفقیت دانش آموزان و جایگاه آنان در جامعه همواره مورد توجه نظام آموزش و پرورش بوده و این سازمان در تلاش است تا دانش آموزان در همه ابعاد و زمینه ها و همچنین کسب مهارت ها و انواع توانمندی ها به پیشرفت و تعالی برسند . (باقرزاده ، ۱۳۸۵) یکی از اصلی ترین اهداف نظام های آموزشی ، بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان است . به عبارت دیگر ، نظام آموزشی را زمانی می توان کارآمد دانست که عملکرد تحصیلی آن در دوره های مختلف و درس های مختلف دارای بالاترین و بیشترین رقم باشد . عملکرد تحصیلی بیانگر این موضوع است که یادگیرنده ، معلم و همچنین نهادهای آموزشی تا چه حد به اهداف خود دست یافته اند . (منصوری و خدایی ، ۱۴۰۱)

اهمیت پیشرفت تحصیلی از آن جهت است که بکارگیری افراد سالم از نظر روانی ، و کسانی که تحصیلات خود را در سیستم آموزشی با موفقیت گذرانده اند ، موجب پیشرفت فرد ، خانواده و یک جامعه خواهند شد . در همین راستا ، لازمه پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان ، داشتن توجه خاص به عوامل مؤثر بر آن است . از آنجا که پیشرفت تحصیلی یک عنصر چند بعدی است و با رشد جسمی،شناختی ، اجتماعی و عاطفی دانش آموزان مرتبط است ، لذا تحقیق و بررسی بر روی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی مسئله پیچیده ای است . (آتش روز و همکاران ، ۱۳۸۷)

عوامل متفاوتی بر یادگیری و عملکرد تحصیلی افراد تأثیر می گذارند که متخصصان تعلیم و تربیت آن ها را به چهار دسته شامل عوامل فردی، عوامل آموزشی، عوامل خانوادگی و عوامل اجتماعی تقسیم کرده اند . از جمله مهمترین عوامل آموزشی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی ، شیوه تدریس معلمان در مدارس است . در کلاس درس، یکی از روش هایی که به کارگیری آن دانش آموزان را به سمت یادگیری فعال سوق می دهد، روش «پرسش و پاسخ یا همان روش سقراطی» است. تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ یکی از روش های نوین آموزشی است که در چند سال اخیر به شدت ترویج پیدا کرده است. در این روش، دانش آموزان به جای دریافت اطلاعات به صورت یکطرفه، در محیطی فعالانه شرکت می کنند و از طریق پرسش و پاسخ با مفاهیم و موضوعات درسی آشنا می شوند. این روش آموزشی بر اساس فرضیه های روان شناسی شناختی مبتنی بر سازگاری یادگیری با شیوه فعالانه و تعاملی دانش آموزان توسعه یافته است .

در روش پرسش و پاسخ سقراطی معلم هنگام جلب توجه شاگرد به مطلب یا درس جدید و تدریس آن، مستقیماً به بیان مطلب نمی پردازد، بلکه با طرح سؤال های منظم، فعالیت ذهنی شاگردان را در مسیر مطالب و مفاهیم جدید قرار داده، آنها را هدایت می کند، تا خودشان به کشف مفاهیم جدید توفیق یابند. در عین حال سؤالات باید با توجه به زمینه های علمی شاگردان طرح گردند و به گونه ای مطرح شوند که توجه آنان را به حرکت درآورد. (شاهسون ، ۱۳۸۸) هدف اساسی از روش تدریس پرسش و پاسخ، تشخیص و تحریک تفکر، توانایی، علایق، تقویت قدرت استدلال، سنجش و قضاوت، استفاده از تجارب و دانسته های گذشته و ایجاد اعتماد به نفس در دانش آموزان است. « گفت و شنود سقراطی روشی مطلوب برای یادگیری و تفکر است که با استفاده از پرسش های محرک دانش آموزان را ترغیب می کند تا به درک، اکتشاف و ساخت معنای مفاهیم و اندیشه ها نا ئل آیند .برخی شواهد کمی و کیفی در حمایت از تأثیرات مثبت گفت و شنود سقراطی در بهبود یادگیری و حافظه دانش آموزان در موقعیت های آموزشی گزارش شده است. » (Pihlgren, 2008)

محمدی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیق خود به تبیین مبانی فلسفی روش تدریس سقراطی: راهبردی در بهبود فرایند یاددهی-یادگیری مدارس پرداختند. یافته های تحقیق بر آن دلالت دارد که « سقراط یکی از بزرگ ترین اندیشمندان مغرب زمین با روش گفتگویی معروف خود، تحول بزرگی در تاریخ اندیشه بشر ایجاد کرده است. روش تدریس سقراطی می تواند؛ الگویی برای ترغیب شاگردان به پژوهش مشترک بوده و در تقویت مهارت های تفکر انتقادی و نیز فرایند کسب عادات لازم برای مشارکت در جامعه، به دانش آموزان کمک دهد. معلمان با به کارگیری روش سقراطی و نیز طرح سوال های مناسب، می توانند دانش آموزان را به بررسی استدلال های خود و دیگران فراخوانده تا کاستی های منطقی باورها و افکار گوناگون

را دریابند. به کارگیری چنین روشی در عین این که به انتخاب عاقلانه ارزش ها منتهی می گردد، موجبات رشد تفکر منطقی در شاگردان را نیز فراهم می سازد. «

نوری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی به مطالعه تاثیر تدریس گفت و شنود سقراطی بر عملکرد توجه و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه ششم ابتدایی پرداخته اند. « نتایج این پژوهش از تاثیرات مثبت تدریس با روش گفت و شنود سقراطی در بهبود برخی جنبه های توجه و عملکرد تحصیلی حمایت می کند. این تاثیرات به احتمال زیاد ناشی از ماهیت پرسش گرانه فضای یادگیری گفت و شنود است که دانش آموزان را ترغیب می کند تا پیوسته فرایندهای توجه خود را مدیریت و نظارت نمایند. «

سیدیان رکنی (۱۴۰۱) در پژوهش خود به مطالعه پیرامون روش سقراطی مقدمه ای بر روشهای نوین تدریس پرداخته و نشان داد « امروزه با ادغام این روش کهن با علم روانشناسی و علوم تربیتی، شیوه تدریس نوین پرسش و پاسخ پدید آمده است که معلمان در فرایند آموزش از آن بهره میبرند. در پایان مقاله، با اذعان به کامل نبودن هیچ یک از روشها، نقش معلم را در انتخاب و تلفیق بهترین شیوه های تدریس، تاثیرگذار و تعیین کننده میدانیم. «

نتایج تحقیق صفارحیدری و حسینی (۱۴۰۱) در بررسی موانع و زمینه های مناسب کاربرد روش تدریس سقراطی در کلاس های درس (از دیدگاه دبیران شهرستان ساری) نشان داد « میزان استفاده دبیران از مولفه های روش تدریس سقراطی در فرایند آموزش، بالاتر از حد متوسط می باشد. همچنین نتایج حاکی از آن بود که موانع کاربردی روش تدریس سقراطی نیز بالاتر از حد متوسط می باشد و طبق نظر دبیران زمینه های مناسب برای تحقق مولفه های سقراطی وجود ندارد. علاوه بر این، بین دیدگاه بانوان و آقایان در ارتباط با پژوهش حاضر تفاوت معناداری مشاهده نشد. این مسأله در ارتباط با مدرک و رشته تحصیلی نیز صدق می کند. «

روش شناسی

پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی و با اتکا به منابع کتابخانه ای به بررسی تاثیر روش سقراطی بر میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پرداخته و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی می باشد.

بحث درباره یافته ها

راسل در تاریخ فلسفه غرب به وضعیت غریب سقراط برای تاریخ نگاران اشاره می کند و می گوید: « کسانی هستند که مسلم است درباره شان اطلاعات بسیار اندکی در دست است، و نیز کسانی هستند که باز مسلم است از احوالشان اطلاعات فراوانی موجود است ولی در خصوص سقراط تردید در این است که آیا از احوال او اندک می دانیم یا بسیار « (راسل، ۱۳۶۵)

سقراط فیلسوفی کاملاً شفاهی بود، در طول عمر خود چیزی ننوشت و هر آنچه از او می دانیم از طریق روایت های متفاوت شاگردان و هم عصران اوست. دو تن از شاگردان سقراط، یعنی گزنفون و افلاطون مطالب بسیاری درباره او نوشته اند، اما نوشته های آنها با هم نمی خواند و همین باعث شده است محققان مختلف هر یک به سمت پذیرفتن آرا یکی به نفع دیگری متمایل شوند و یا تلاش بی نتیجه ای برای تشخیص سقراط واقعی از میان همه نوشته ها داشته باشند. به هر حال ورای این مناقشات آنچه مسلم است این که سقراط مردی آتنی بود که گرد شهر می گشت و با آتینیان درمورد

مسائل مختلف سخن می گفت و دانش آنها را درباره آنچه مدعی دانستن آن بودند، می آزمود و در نهایت هم بدون آنکه پاسخی قطعی به پرسش های مطرح شده بدهد بحث را رها می کرد. گرچه محققان تاکید می کنند که دیالکتیک (جست و جوی معرفت از طریق پرسش و پاسخ)، از ابداعات سقراط نیست ولی اتفاق نظر دارند که سقراط این شیوه را پرورش داد.

روش و اندیشه سقراطی درباره یاددهی - یادگیری که در سرتاسر محاورات افلاطونی یافت میشود از لحاظ فلسفی چنان غنی است که در طی اعصار گوناگون همواره مورد مطالعه و تفسیر قرار گرفته است. (Turyahikayo, E. 2021) از لحاظ تاریخی، سقراط همواره در دو مقام مورد توجه بوده است: سقراط به عنوان فیلسوف و سقراط به مثابه آموزگار. سقراط به عنوان فیلسوف در جستجوی حقیقت است و کوشید تا نسل جوانی که به زعم او تحت تاثیر تعلیم سوفیستها راه به گمراهی می برند به سوی آن بکشاند. گفت و گوی سقراطی در واقع نوعی پیمودن راه یافتن حقیقت با همراهی دیگران است. و روش او که به روش دیالکتیک یا گفت و گو معروف است راهی است که او برای آموختن برگزیده است. به نظر او آموختن که شوقی درونی و ذاتی انسان است نه از طریق سخنرانی و وعظ، بلکه به کمک گفت و گو هدف فرایند یاددهی یادگیری را بهتر بر می آورد.

در حوزه روش تدریس روش سقراطی را در دسته روشهای فعال تدریس دسته بندی می کنند. به نظر می رسد که گسترش استفاده این روش بتواند به حل یکی از مضامین عمده نظام آموزشی یعنی کاربرد افراطی آموزگاران از روشهای تدریس غیر فعال و سنتی که در خدمت انتقال معلومات از ذهن آموزگار به شاگرد قرار دارد یاری رساند. در استفاده از روشهای سنتی چون سخنرانی ذهن دانش آموز از مطالب داده شده انباشته میشود. که ممکن است از یک سو با نیازهای او ارتباطی نداشته باشد و از سوی دیگر یادگیری را به فرایند به حافظه سپردن و ارزشیابی را به نیز به فراخواندن ملفوظات او تبدیل کند چنین وضعیتی ممکن است به نادیده گرفتن خلاقیت ابتکار نیازها احساسات و نگرشهای دانش آموزان بینجامد در تفکر سقراطی گرچه یادگیرنده مور فرایند یاددهی یادگیری نیست با این حال بها دادن به فهم یادگیرنده و آزمون گام به گام موضوع مورد نظر از سوی آموزگار و شاگردان حائز اهمیت است. در چنین وضعیتی است که دانش آموزان فعال میشوند (شعبانی، ۱۳۹۳)

هدف آموزش سقراطی برانگیختن تفکر انسان از طریق پرسشهای هدفمندی است که یادگیرنده را به سوی یافتن پاسخ درست هدایت میکند شیوه سوال پرسیدن سقراطی به جای دادن پاسخهای حاضر و آماده ذهن دانشجو را از طریق پایش مداوم موضوع به ترک و کنکاش در ارتباط با موضوع و یافتن پاسخ وا میدارد. (نظری و همکاران، ۱۳۹۲) روش سقراطی از پرسش برای بررسی ارزشها، اصول و باورهای دانش آموزان و دانشجویان استفاده می کند. به واسطه پرسش کردن است که طرفین گفت و گو باورهای خود را، که مسیر زندگی شان به آن وابسته است معین و سپس تعریف می کنند. روش سقراطی با پیروی از خود سقراط، همچنان بر تربیت اخلاقی دانش آموزان تمرکز دارد، بر اینکه فرد چگونه باید زندگی کند و چگونه زندگی خود را بازنمایشی کند، چرا که به نظر سقراط "زندگی بازنمایشی نشده ارزش زیستن ندارد". (نصر اصفهانی، ۱۳۹۹)

امروزه کم تر جای شک و شبهه است که کار مدارس تنها انتقال دانش و مهارت ها نیست، بلکه جایی است برای رشد تفکر نقاد دانش آموزان در واقع کسب مهارت های انتقادی را باید جز مهارتهای سطح بالایی دانست که تنها در سایه توجه ویژه و به کارگیری روش های مناسب تدریس ممکن می شود. از این منظر روش تدریس سقراطی یکی از انواع روشهایی است که می تواند در این زمینه به کار گرفته شود. بنیاد گفت و گوی سقراطی ایجاد فرصتی برای گشایش اندیشه و سیر آن به مقامی بالاتر است. به بیان دیگر، روش سقراطی نوعی آزمون مکرر برای گذر از فهم ناقص و محدود مسئله به فهمی کامل تر و دقیق تر است.

روش سقراطی را می توان به نوعی گام برداشتن هدفمند دانست که آموزگار به قصد یاری رساندن به فهم دانش آموزان از موضوع یادگیری بر می دارد. در این جا بیش از موضوعی که فرایند تدریس و یادگیری در حول آن سامان می یابد، راهی است که به کمک دو قطب سیال - یعنی آموزگار و دانش آموز - برداشته می شود. بر این اساس در روش سقراطی احاطه طوطی وار به موضوع با دگرایی چندان اهمیتی ندارد که فهم نقادانه و آزمون انتقادی آن اهمیت دارد. (صفار حیدری و حسینی، ۱۴۰۱)

پرسشگری سقراط را می توان با مسامحه به سه صورت کلی دسته بندی کرد:

۱. خودجوش با برنامه ریزی نشده

پرسش گری خودجوش معمولاً به هنگام بحث های قصد نشده پدید می آید. ممکن است در حین صحبت سخنی، با سوالی همراه کننده مطرح شود که اثبات آن سخن با پاسخ گفتن به آن پرسش دشوار باشد. در این وضعیت آموزگار در نقش اصلاح کننده وضعیت با پیش می نهد تا به ارائه شکل درست مسئله یاری رساند. فایده پرسشگری خودجوش زمانی است که دانش آموز به موضوعی علاقه مند باشد یا از لحاظ فکری دچار بن بست شود. (Paul & Elder, 2006)

۲. پرسشگری اکتشافی

استفاده از روش پرسشگری اکتشافی به روش سقراطی وقتی است که آموزگار در صدد آن است که بخواهد به نوع تفکر با موضوعی که دانش آموزان از لحاظ فکری به آن مشغول هستند پی ببرد. برای پی بردن نظام ارزشی دانش و علایق میزان یادگیری، فهم و با ابهام شاگردان در موضوعی خاص می توان از این شیوه استفاده نمود.

۳. متمرکز / هدف مند

معمولاً تدریس فعالیتی هدفمند است که برای آموختن دانشی و مهارتی تدارک می شود. بنابراین از آموزگاران انتظار می رود که خود را برای آموختن موضوعات یا دروسی آماده کنند. منظور از تمرکز و هدف مندی در این جای تامل و کاوش عمیق درباره یک موضوع و با مفهوم است که توجه به آن حائز اهمیت است. این اهمیت از آن روست که شاگردان باید بیاموزند به هنگام بررسی یک موضوع مهارت های طبقه بندی تحلیل و ارزشیابی دیدگاه ها تمایز میان وجه معلوم و مجهول مسئله و اطلاعاتی که برای حل مساله لازم است. را به کار گیرند. از پیامدهای این وضعیت آن است که شاگردان می آموزند که با مسئله یادگیری در عمیق ترین معنای آن درگیر شوند و از این طریق به ایده ها و بینش های جدیدی دست یابند.

تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ سقراطی

تدریس مبتنی بر پرسش یک روش آموزشی است که در آن، معلم با ارائه پرسش هایی مناسب، دانش آموزان را به فعالیت درک و تحلیل و در نهایت پاسخ دادن به سؤالات تشویق می کند. در این روش، معلم به جای اینکه به صورت یک طرح درس خط مشی را ارائه کند، با راهنمایی و رشد دادن مهارت های تفکری و تحلیلی به دانش آموزان، آن ها را به فعالیت برای پاسخ دادن به پرسش ها می کشاند.

نحوه عملکرد این روش تدریس، به این صورت است که معلم با ارائه پرسش هایی مناسب، دانش آموزان را به فعالیت درک و تحلیل و در نهایت پاسخ دادن به سؤالات تشویق می کند. در این روش، معلم به جای اینکه به صورت یک طرح درس خط مشی را ارائه کند، با راهنمایی و رشد دادن مهارت های تفکری و تحلیلی به دانش آموزان، آن ها را به فعالیت برای پاسخ دادن به پرسش ها می کشاند. در این روش، دانش آموزان با مطالعه و بررسی مفاهیم درسی و بررسی سؤالات مرتبط، خود به خود با فرآیند یادگیری درگیر می شوند و به دنبال یافتن پاسخ های صحیح می گردند. این فرآیند یادگیری مبتنی بر پرسش، به دانش آموزان کمک می کند تا بیشتر به مفاهیم درسی واقف شوند و بتوانند آن ها را با عمق بیشتری درک کنند. همچنین، در این روش تدریس، دانش آموزان به مهارت های تفکری و تحلیلی نیز دست پیدا می کنند و با تمرین و تمرکز بر روی پرسش های مرتبط با درس، این

مهارت‌ها را بهبود می‌بخشند. علاوه بر این، در روش تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ، دانش‌آموزان برای پیدا کردن پاسخ‌های صحیح به موارد مختلفی مانند کتاب‌ها، منابع اینترنتی و سایر منابع آموزشی دسترسی پیدا می‌کنند. به این ترتیب، آن‌ها به دنبال یافتن پاسخ‌های صحیح می‌گردند که به دلیل دسترسی به منابع مختلف، از دانش و تجربیات جدید برخوردار می‌شوند. در این روش، معلم همچنین می‌تواند با ارائه پرسش‌های مناسب و تشویق دانش‌آموزان به فعالیت درک و تحلیل، بهبود فرآیند یادگیری آن‌ها را تسهیل کند.

اصول و مبانی تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ

اصول و مبانی تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ بر این اصل استوار است که در یک روش تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ، معلم باید بتواند پرسش‌هایی مناسب برای فعال سازی دانش‌آموزان و رشد دادن مهارت‌های تفکری و تحلیلی شان مطرح کند. این روش تدریس بر این فرض استوار است که دانش‌آموزان با پاسخ دادن به پرسش‌ها، بهترین یادگیری را تجربه می‌کنند. برخی از اصول و مبانی تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ عبارتند از: (بی نا، ۱۴۰۲)

۱. **توجه به علاقه و نیازهای دانش‌آموزان:** برای موفقیت در این روش تدریس، معلم باید به نیازها و علاقه‌های دانش‌آموزان توجه کند و پرسش‌های مناسبی ارائه کند که از طریق آن‌ها، دانش‌آموزان می‌توانند به شکل بهتری درک و فهم مطالب را از طریق پاسخ دادن به سوالات پیدا کنند.

۲. **استفاده از پرسش‌های باز:** در این روش تدریس، معلم باید از پرسش‌های باز استفاده کند که به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد برای پاسخ دادن به سوالات، از تفکر و تحلیل خود استفاده کنند. پرسش‌های باز می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا به شکل بهتری به مطالب درسی بپردازند.

۳. **استفاده از پرسش‌های پیوسته:** پرسش‌های پیوسته، یعنی پرسش‌هایی که از یکدیگر پیروی می‌کنند و به تدریج دانش‌آموزان را به سمت پاسخ دادن به سوالات پیچیده‌تر می‌کشانند، نیز در این روش تدریس مؤثر هستند.

۴. **ارائه بازخورد مؤثر:** در تدریس مبتنی بر پرسش، معلم باید بازخورد مؤثری را به دانش‌آموزان ارائه دهد. بازخورد منظم و صحیح می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا درک آن‌ها از مفاهیم و مطالب درسی افزایش یابد و در نتیجه بهبود عملکردشان نیز ایجاد شود. در واقع، بازخورد به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا اشتباهاتشان را بشناسند و بهبود پاسخ‌هایشان را در برابر پرسش‌های مطرح شده، به دست آورند.

۵. **توسعه مهارت های تفکری:** یکی از اصول مهم در تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ، توسعه مهارت های تفکری دانش آموزان است. با ایجاد فضایی برای تحلیل و پرسش، دانش آموزان می توانند مهارت های تفکری خود را توسعه دهند. در این روش، دانش آموزان موظف به تفکر و پرسش و دنبال کردن پاسخ های درست هستند که این مهارت ها به شکل قابل توجهی در پرورش تفکر و تحلیل دانش آموزان موثر هستند.

اصولا "در شیوه پرسش و پاسخ سقراطی، پرسش ها به چند دسته تقسیم می شوند: (عزیزی، ۱۳۹۵)

الف) پرسش های تمرکزدهنده:

این گونه پرسش ها توجه دانش آموزان را به موضوع فعالیت جلب می کنند؛ مثلاً، "وقتی معلم از دانش آموزان می خواهد که مشاهده کنند و پاسخ دهنده که چه می بیند، چه می شنوند و چه لمس می کنند یا این که دو چیز را مقایسه کنند، طرح این پرسش ها سبب می شود که دانش آموزان فعالیت ها را دقیق تر و هدفدار انجام دهند.

ب) پرسش های مربوط به شمارش و اندازه گیری:

پرسش هایی هستند که باعث دقیق تر شدن انجام فعالیت می شوند؛ پرسش هایی مانند: چه مدت، چقدر، چندتا، چه مقدار، چه اندازه و غیره. چنین پرسش هایی باعث کمی تر شدن فعالیت ها می شوند. یکی از هدف های ما این است که بچه ها مشاهدات کیفی خود را به مشاهدات کمی تبدیل کنند.

پ) پرسش های مقایسه ای:

این پرسش ها دانش آموزان را به سمت مقایسه ی دو کمیت، دو چیز یا دو پدیده سوق می دهند و آنان را به مشاهده گرایی دقیق تبدیل می کنند.

ت) پرسش های فعالیت پذیر:

این پرسش ها دانش آموزان را به انجام دادن فعالیت دعوت می کنند و آنان برای پاسخ دادن به این پرسش ها مجبور به انجام دادن فعالیتی هستند؛ مثلاً، "وقتی می پرسیم: «اگر یخ را حرارت دهیم، حجم آن چه تغییری می کند؟» دانش آموز برای پاسخ دادن به این پرسش باید فعالیت مورد نظر را انجام دهد.

بهترین نوع پرسش ها، پرسش های «فعالیت طلب» هستند؛ یعنی، پرسش هایی که دانش آموز را به انجام دادن فعالیتی برای پاسخ گویی و در نتیجه، یادگیری فعال و می دارند. با وجود این که پرسش های عمومی به طور کلی می توانند به ایجاد و تقویت یک یا چند مهارت در دانش آموز بینجامد اما برای نیل به هر یک از مهارت ها نیز می توان پرسش های اختصاصی مطرح کرد که پاسخ گویی به هر کدام از آنها، دانش آموزان را به طور ویژه به یکی از مهارت ها می رساند. پرسش ها را می توان به دو گروه «هم گرا» و «واگرا» نیز طبقه بندی کرد :

پرسش های هم گرا:

پرسش هایی هستند که پاسخ مشخص و ثابتی دارند و پاسخ آنها به شرایط مختلف و نظر پاسخ دهنده بستگی ندارد.

پرسش های واگرا:

پرسش هایی هستند که از منظرهای متفاوت می توانند پاسخ های مختلفی داشته باشند و پاسخ آنها گاهی وابسته به زاویه ی دید پاسخ دهنده است.

در مقابل هنر خوب پرسیدن، هنر خوب پاسخ دادن نیز وجود دارد. هر سؤال دانش آموز در واقع آمادگی او را برای یادگیری نشان می دهد. این محرک یادگیری نقطه ی عطف کار معلم است و معلم باید این فرصت را غنیمت بشمرد. هنگام مواجه شدن با پرسش دانش آموز، راه های متفاوتی برای پاسخ دادن وجود دارد؛ بعضی از معلمان پاسخ سؤال را مستقیم و به طور کامل در اختیار دانش آموز می گذارند. بعضی دیگر، پرسش را به خود دانش آموز برمی گردانند و بعضی نیز برای یافتن، کتاب ها، مجله ها و منابع دیگری را به دانش آموزان معرفی می کنند. گاهی هم می توان پرسش دانش آموز را به سمت یک فعالیت مناسب هدایت کرد. گاهی عکس العمل معلم نسبت به سؤالات مطرح شده، در دانش آموزان بسیار مؤثر است؛ مثلاً، اظهار تعجب، شگفتی و علاقه ی معلم باعث جلب توجه بقیه ی دانش آموزان به سؤال می شود. پس هنگام پاسخ دادن به سؤالات دانش آموزان، اصل این است که معلم از دادن پاسخ صحیح بپرهیزد؛ یعنی آنها را در مسیر یادگیری فعال قرار دهند.

سؤالهایی که توسط معلم طرح می گردند باید ویژگیهای زیر را داشته باشند: (شاهسون ، ۱۳۸۸)

۱- استفاده از ساده ترین کلمات : سؤال باید نگرش و مهارت فراگیر را مورد سنجش قرار دهد، سؤال های مستقیم و ساده از سؤال ها پیچیده و مبهم بهترند. به علاوه، احتمال درک مطلب درسی در سؤال های ساده بیشتر است.

۲- سؤال باید واضح و روشن باشد. سؤال باید واضح و بدون ابهام باشد، هر سؤال باید در برگیرنده یک مسئله باشد.

۳- سؤال باید معقول باشد. یعنی اینکه سؤالاتی باید طرح گردد که در حیطه دانش و تجربه فراگیر باشد.

۴- سؤال باید مربوط باشد و به مطالب مورد بحث ارتباط داشته باشد.

۵- سؤال باید تفکر بر انگیز و چالش افزا باشد.

مزایای تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ سقراطی برای دانش آموزان شامل:

افزایش تمرکز: پرسش های جذاب و مناسب می توانند باعث افزایش تمرکز دانش آموزان شوند و باعث شنیدن و فهم بهتر مطالب درسی شوند.

تقویت تفکر پیچیده: پرسش های پیچیده و مناسب، می توانند تفکر پیچیده تر و عمیق تری را در دانش آموزان ایجاد کنند.

تقویت مهارت های تفسیر و تحلیل: پرسش های مناسب، باعث تقویت مهارت های تفسیر و تحلیل دانش آموزان می شوند.

افزایش خلاقیت: استفاده از پرسش های خلاقانه و جذاب می تواند باعث افزایش خلاقیت دانش آموزان شود و آن ها را ترغیب به انجام تفکر خلاقانه کند.

تقویت اعتماد به نفس: پرسش های مناسب و جذاب می توانند باعث تقویت اعتماد به نفس دانش آموزان شوند و آن ها را ترغیب به شرکت فعال در کلاس کنند.

مزایای تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ برای معلمان و مدرسان نیز شامل:

تحلیل مهارت های دانش آموزان: استفاده از پرسش های مناسب و جذاب می تواند به معلمان و مدرسان کمک کند تا مهارت های دانش آموزان را تحلیل کنند و از آن ها برای بهبود روش تدریس خود استفاده کنند.

افزایش درک محتوای درسی: استفاده از پرسش های مناسب، می تواند به معلمان و مدرسان کمک کند تا بهتر درک و فهم محتوای درسی را داشته باشند و روش تدریس خود را بهبود بخشند.

تشویق به فعالیت های تفکری و خلاقانه: تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ به معلمان و مدرسان کمک می کند تا دانش آموزان را به فعالیت درک و تحلیل و در نهایت پاسخ دادن به سوالات تشویق کنند. این باعث می شود که دانش آموزان بیشتر در فعالیت های تفکری و خلاقانه شرکت کنند.

رشد دانش آموزان: استفاده از پرسش های مناسب، معلمان و مدرسان را قادر می سازد که به دانش آموزان کمک کنند تا درک بهتری از محتوای درسی داشته باشند و بتوانند روش های حل مسائل را بیشتر فهمیده و بهتر به کار گیرند. این باعث می شود که دانش آموزان بهتر و کیفیت بالاتری از آموزش دریافت کنند.

بهبود روابط دانش آموز-معلم: استفاده از پرسش های مناسب و جذاب می تواند به معلمان و مدرسان کمک کند تا با دانش آموزان خود بهتر برقراری روابط و ارتباطات داشته باشند. این باعث می شود که دانش آموزان بیشتر به معلمان و مدرسان خود اعتماد کنند و بهترین نتیجه ها را از آموزش دریافت کنند.

مراحل طراحی طرح درس مبتنی بر پرسش و پاسخ عبارت است از :

تعیین موضوع و هدف درس: در ابتدا، معلم باید موضوع و هدف درس را تعیین کند و به دقت بررسی کند که چه مفاهیمی باید در این درس به دانش آموزان آموزش داده شود.

انتخاب پرسش های مناسب: پس از تعیین موضوع و هدف درس، معلم باید پرسش هایی را انتخاب کند که مرتبط با مفاهیم درسی هستند و باعث فعالیت و تحلیل دانش آموزان شوند. این پرسش ها می توانند به صورت باز یا بسته باشند.

طراحی فعالیت های مربوط به پرسش ها: پس از انتخاب پرسش های مناسب، معلم باید فعالیت هایی طراحی کند که به دانش آموزان کمک کنند تا بهتر درک و پاسخ به این پرسش ها برسند. این فعالیت ها می توانند به صورت گروهی، انفرادی، بازی های نقش آفرینی و یا استفاده از فناوری باشند.

ارزیابی و بازخورد: بررسی و ارزیابی از پیشرفت دانش آموزان در پاسخ به پرسش ها باید انجام شود و معلم باید بازخورد مناسبی به دانش آموزان بدهد تا آن ها بتوانند مسیر درست را در پاسخ به پرسش ها دنبال کنند و درک بهتری از مفاهیم درسی پیدا کنند.

در نهایت، لازم به ذکر است که طراحی طرح درس مبتنی بر پرسش نیازمند صبر، تمرکز و هماهنگی بین معلم و دانش آموزان است. با این روش، دانش آموزان قادر خواهند بود تا به طور فعال در فرایند یادگیری شرکت کنند و از روش های سنتی تدریس که معمولاً بر پاسخ دادن به سوالات استوار هستند، خارج شوند.

نتیجه گیری

روش تدریس پرسش و پاسخ سقراطی سابقه ای به بلندای تاریخ انسان دارد- گر چه به صورت غیر رسمی و ابتدایی بوده است. صورت رسمی کار برد روش پرسش و پاسخ در آموزش به زمان سقراط برمی گردد. روش پرسش و پاسخ که سقراط برگزید روش دیالکتیک بود. سقراط از طریق این پرسش ها، یادگیرندگان را به فکر واداشت و بنیان ایده ها و دانسته های نادرست را متزلزل می کرد تا نتیجه ای که مورد نظر او بود حاصل شود. تدریس به روش سقراطی یکی از کارآمدترین روش های آموزشی است. در بسیاری از روش های تدریس، آموزه ها به صورت مستقیم به شاگردان آموزش داده می شوند. اما در روش سقراطی، باورهای فرد بررسی شده و با دلیل های منطقی، جایگزین باورهای استدلال شده و جدید می شوند. به همین خاطر، می توان گفت روش تدریس سقراطی بیشترین بازدهی ممکن را دارد. روش سقراطی شکلی از گفتگوی مشارکتی است که به موجب آن شرکت کنندگان در مورد یک موضوع خاص اظهاراتی می کنند. این اظهارات با سؤالاتی که برای کشف پیش فرض ها و تحریک تفکر انتقادی طراحی شده است، طراحی می شوند. در نهایت به توافق و درک متقابل در مورد موضوع مورد بحث می رسند. در روش پرسش و پاسخ معلم هنگام جلب توجه شاگرد به مطلب یا درس جدید و تدریس آن، مستقیماً به بیان مطلب نمی پردازد، بلکه با طرح سؤال های برنامه ریزی می کند تا خودشان به کشف مفاهیم جدید توفیق یابند. این روش برای مرور مطالبی که قبلاً آموخته شده یا ارزشیابی میزان درکی که شاگردان از مفهوم درس دارند و برای پرورش

قدرت تفکر و استدلال آنان، روش بسیار مؤثری است. اما سؤالات باید با توجه به زمینه های علمی شاگردان طرح گردند و به گونه ای مطرح شوند که توه آنان را برانگیزد و ذهن آنان را به حرکت درآورد.

پیشنهادهات

در این راستا پیشنهادات زیر قابل ارائه می باشد :

۱. آموزش صحیح شیوه تدریس سقراطی در دوره های آموزش ضمن خدمت به معلمان و مربیان

۲. اصلاح عادات رفتاری و نگرش معلمان و مربیان نسبت به روش تدریس سقراطی

منابع

آتش روز، ب.، پاکدامن، ش.، عسکری، ع.؛ (۱۳۸۷)، پیش بینی پیشرفت تحصیلی از طریق میزان دلبستگی. فصلنامه خانواده پژوهی ۴ (۱۴)، ۲۰۳-۱۹۳

باقرزاده، غفار؛ (۱۳۸۵)، رابطه سبکهای یادگیری با انگیزه پیشرفت و عملکرد تحصیلی هنرجویان پسر سال سوم هنرستانهای کار و دانش ناحیه ۱ شهرری

(بی نا)؛ ۱۴۰۲، تدریس مبتنی بر پرسش و پاسخ چیست و طرح درس مبتنی بر آن، <https://abzarclass.com/teaching-method-on-questions/>

راسل، برتراند، تاریخ فلسفه غرب، ترجمه نجف دریابندری، نشر پرواز، ۱۳۶۵.

سیدیان رکنی، سیدعلی، ۱۴۰۱، روش سقراطی مقدمه ای بر روشهای نوین تدریس، هفتمین همایش ملی پژوهش های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران، تهران

شاهسون، معصومه؛ ۱۳۸۸، روش پرسش و پاسخ، <http://baghedell.blogfa.com/post/51>

شعبانی، حسن؛ ۱۳۹۳، مهارت های آموزشی روش ها و فنون تدریس، تهران: سمت

صفارحیدری، حجت، حسینی، سید علی اکبر. (۱۴۰۱). بررسی موانع و زمینه های مناسب کاربرد روش تدریس سقراطی در کلاس های درس (از دیدگاه دبیران شهرستان ساری). توسعه ی برنامه درسی، ۱۱ (۱)، ۶۱-۷۳

عزیزی، نیلوفر؛ ۱۳۹۵، روش پرسش و پاسخ (سقراطی)، <http://teachersexperience.blogfa.com/post/35>

محمدی چابکی، رضا، سبحانی نژاد، مهدی، احمدآبادی آرانی، نجمه، و عسگری، زهره. (۱۳۹۷). تبیین مبانی فلسفی روش تدریس سقراطی: راهبردی در بهبود فرایند یاددهی-یادگیری مدارس. پژوهش های آموزش و یادگیری (دانشور رفتار)، ۱۵ (۲ (پیاپی ۲۸))، ۸۷-۱۰۰.

منصوری ، سیروس ؛ خدایی ، طاهره ؛ (۱۴۰۱) ، تاثیر آموزش با استفاده از چند رسانه ای بر علاقه به درس و عملکرد تحصیلی درس علوم تجربی دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی ، دوفصلنامه توسعه برنامه درسی ، ۱ (۱)

نوری، علی، اسمعیلی، فتانه، سیف پور، سامان، خرمی بنارکی، آناهیتا، انور، سمیرا، تلخابی، محمود، بلبلی، فاطمه، و نوریان، ناهید. (۱۳۹۸). مطالعه تاثیر تدریس گفت و شنود سقراطی بر عملکرد توجه و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه ششم ابتدایی. تازه های علوم شناختی، ۲۱ (۲)، ۹۴-۱۰۷.

نصراصفهانی ، مریم ؛ ۱۳۹۹ ، روش سقراطی چیست و معلم سقراطی کیست ، [/https://sedayemoallem.ir](https://sedayemoallem.ir)

نظری ، نرگس ؛ حیدری ، علیرضا ؛ بختیارپور، سعید ؛ ۱۳۹۲ ، تاثیر شیوه پرسیدن سقراطی بر آموزش تفکر انتقادی ، علوم تربیتی ، ۲۰ (۲) ، ۸۹ -

۸۱

Lane, A. B. (2020). The dialogic ladder: Toward a framework of dialogue. *Public Relations Review*, 46(1), 101870.

Pihlgren AS. Socrates in the classroom: Rationales and effects of philosophizing with children. [PhD Dissertation]. Stockholm:Stockholm University;2008.

Paul, Richard; Elder, Linda, (2006). *The Art of Socratic Questioning & Role-Playing*. Foundation for Critical Thinking. Santa Barbara :Foundation for Critical Thinking.

Turyahikayo, E. (2021). Philosophical paradigms as the bases for knowledge management research and practice. *Knowledge Management & E-Learning: An International Journal*, 13(2), 209-224.